

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

شیروانی، علی اکبر، ۱۳۶۰
بمبئی رقص الوان است؛ بمبئی به روایت مسافران قاجاری/
دیبری و تدوین علی اکبر شیروانی؛ تحقیق زهره ترابی.

مشخصات نشر:

تهران - نشر اطراف، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری:

۱۳۰ ص.

فروست:

مجموعه تماشای شهر؛ ۵

شابک:

دوره ۵- ۲- ۹۶۸۸۴-۹۶۸۸۴-۶۰۰-۹۷۸

جلد ۵- ۸- ۷- ۹۸۰۱۹-۹۸۰۱۹-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی:

موضوع:

قفیبا

موضوع:

سفرنامه‌های ایرانی -- قرن ۱۳ ق.

موضوع:

بمبئی (هند) -- سیر و سیاحت

شناسه افزوده:

ترابی، زهره، ۱۳۶۹

رده بندی کنگره:

۱۳۹۶ ۸ب ۹۴ش / DSR ۱۳۲۵

رده بندی دیویی:

۹۵۵/۰۷۴۰۴۲

شماره کتابشناسی ملی:

۵۰۶۷۲۴۵

مجموعه تماشای شهر (۵)

بَمبئی رقصِ الوان است

بَمبئی به روایت مسافران دوره قاجار
علی اکبر شیروانی

مجموعه نماشای شهر (۵)

بمبئی رقص الوان است

دبیری و تدوین: علی اکبر شیروانی
تحقیق: زهره ترابی

مدیر هنری: کیارنگ علایی

طراح جلد: حسین اسکندری

صفحه آرا: محمدرضا لری چی

بازبینی نهایی متن: محمدمهدی حیدری

ناظر چاپ: محمدحسین دوست محمدی

شاپک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۰۱۹-۷-۸

چاپ اول: ۱۳۹۷، ۱۰۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر این اثر برای «نشر اطراف» محفوظ است.

هرگونه تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شکل و شیوه

(چاپی، کپی، صوتی، تصویری، الکترونیکی) بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است.

اطراف

تهران، خیابان گل نیل، خیابان شهید ناطق نوری، کوی رضاییگ، پلاک ۹.

تلفن: ۲۲۸۵۵۲۴۷، Atraf.ir

@atrapublication | Email: atrafpub@gmail.com

برای مهر بی دریغشان
به برادران و خواهرانم

مقدمه ... ۹

این رشوه بی انصاف ... سید محمدحسن ... ۱۳

زنان عاقله حسینه ... میرزا ابوطالب خان ... ۲۹

سلسله فارسی ... حاجی پیرزاده ... ۳۹

سرخ عبیر آمیز جگری فام ... محمدعلی بهبهانی ... ۵۹

بسیار عالی جناب ... میرزا عبدالرئوف ... ۹۵

در زمره عفا یف ... نایب‌الصدر شیرازی ... ۱۰۳

جور به جور ... حاجیه‌خانم علویه کرمانی ... ۱۱۱

منابع ... ۱۲۴

شرح کلمات ... ۱۲۵

مکان‌ها ... ۱۲۷

نام‌ها ... ۱۲۹

مقدمه

درازاسفرا که ماییم و کوتاها سفرا که ماییم
چندانک می‌رویم نه منزل پدید است و نه پایان.
ابوالحسن خرقانی

پیچیدگی شهر آن است که هم قفس است و هم رهایی. شهر گاهی چنان تنگ می‌شود که راهی به جز فرار از او نیست و گاهی چنان پذیرا که جایی چون آغوش او نه. شهرها پوشیده‌اند از هزار تناقض: چرا دوست‌شان داریم؟ چرا دوست داشتن مان را نمی‌فهمند؟ چرا چنان نیست که درخور عشق مان باشند؟ این همه دل‌بستگی به شهرها از کجای می‌آید؟ چرا روزی محبت‌شان را می‌بینیم و روز دیگری کین و قهرشان را؟ چرا وقتی در شهر آرامیم و زمانی آشفته؟ چرا نه طاقت دوری‌شان را داریم و نه توان تحمل‌شان را؟ چرا هزار خاطره‌مان با شهرهاست و هزار آسیب از شهرها؟ گویا پاسخ این سؤالات در دوری و فاصله است تا در فراق شهر خودمان را پیدا کنیم و شهر را از دور تماشا کنیم؛ تماشایی که بیش از تماشای شهر تماشای خودمان است.

شهرها خودِ فردی و خودِ جمعی ما هستند که گاهی دچار ملال‌اند و گاهی طربناک. ما بهانه‌های زیادی می‌تراشیم برای غم و شادی و انگشت اشاره دائم به سوی کسی یا چیزی می‌گیریم که عامل آن بهانه‌هاست اما به نظر می‌رسد منشأ بی‌آرامی و آرامش، بیش از جهان بیرون در درون ماست. شهره‌ترین بهانه‌ها را در نظر بیاورید: چگونه است که تولد کودکی یا مرگ عزیزی بر همهٔ کسانی که به یک اندازه در آن ماجرا شریک‌اند تأثیر یکسانی ندارد؟ چرا فرزندان پدر یا مادری متوفی و خواهر و برادران نوزادی تازه‌متولد به یک اندازه غمناک یا شادی‌خوار نیستند؟ خودهای مردمان، آن عنصر سازنده‌شان که از چیزهای مختلف سرچشمه می‌گیرد، با هم متفاوت‌اند و این خودها به عاملی ثابت و اکنش‌های گوناگون نشان می‌دهند. شهرها نیز با جنگ و صلح که رایج‌ترین بهانه‌های حزن و سرورشان است تا بهانه‌های دیگری چون اغتشاش و اعتراض یا سال نو و جشن‌های ملی چنین وضعی دارند.

شهرها خودشان را در ما، در رفتارهای جمعی ما، در کردار اجتماعی ما و در حیات روزانهٔ ما متبلور می‌کنند و ما خودمان را به شکل‌های گوناگون پیدا می‌کنیم. از ایام کهن تا کنون از راه‌های شایع خودشناسی دوری از محل سکونت بوده است و اهمیت سفر نیز در پیوندی است که میان مسافر و مبدأ و مقصد سفر حاصل می‌شود. ما عزم سفر می‌کنیم و اولین ره‌توشه‌ای که به دوش می‌کشیم خودمانیم و به شهر و دیاری دیگر می‌رویم که خودمان را به آن عرضه کنیم و در معرضش قرار بگیریم تا تراش بخورد این خود یک‌جان‌شسته. مسافر در بازگشت به شهرش خودِ دیگری سوغات می‌آورد و این از هر آنچه به سوغات برمی‌چیند مهم‌تر است.

بعد از هر سفر مسافر دو مرحله را طی می‌کند: ملال پس از سفر و نشاط پس از ملال. این نشاط پس از سفر، هم با مرور خاطرات و ورق زدن تصاویر سفر حاصل می‌شود و هم در آن خودی که جدید است و

پیش از سفر نبوده است. پیشینیان ما با همهٔ مخاطرات - حتی اگر به قول حضرت حافظ «بیم جان درو درج» بود - سفر می‌کردند و در سفر چیزی فراتر از سیاحت شهر می‌جستند که آن چیز فراتر، بیرون از سفر نبود اما چنان آشکارا هم نبود که چون تحفه‌ای بگیرندش و بازگردند. آنها هم خود فردی‌شان را در سفر می‌کاویدند و هم خودِ جمعی‌شان را در سفر می‌جستند و هرچه دورتر می‌رفتند دستاویزهای عجیب‌تری می‌یافتند. بخشی از جذابیت سفر به شهرهای دور، از جستن همین سوغات غریب خودشناسانه می‌آید و بیهوده نبود تحمل آن همه رنج سفر در روزگاری که سفر آسان نبود. سفرنامه‌ها کارنامهٔ خود کاوی‌هاست و ما گرچه بی‌نیاز از سفر نیستیم، می‌توانیم نگاهی به کارنامهٔ مکتوب نیاکان بیندازیم تا خودِ جمعی و فردی‌مان را محک بزیم، مقایسه کنیم، بسنجیم و امروزی‌اش کنیم. آنچه از شهرهایی چون پاریس، استانبول، لندن، سن پترزبورگ و بمبئی در دست داریم خودنگارهٔ فردی و جمعی پدران ماست و ما همچنان می‌توانیم خودِ جمعی و فردی‌مان را در آن بیابیم و توأمان سرچشمه‌ای بدانیم‌شان از میراث سرمشق‌های اجدادی. مجموعهٔ «تماشای شهر» - به امید آنکه چراغی باشد برای خود کاوی جمعی و فردی خوانندگان - کارنامهٔ خودجوئی تنی چند از گذشتگان نه چندان دور و نه چندان نزدیک است.

در ارائهٔ کارنامهٔ خودشناسانهٔ مسافران دورهٔ قاجار کوشیده‌ام بیش از اهتمام به دغدغه‌های صلب و سخت مورخان و پژوهشگران، به روایتی برسم که خواندنش برای مخاطب شیرین و خیال‌انگیز باشد. در کتابی که در دست دارید عادت امروزی خواننده در رسم الخط و علائم ویرایشی مراعات شده و همچنین شرح برخی کلمات و جملات مشکل در پایان کتاب افزوده شده است که به هیچ عنوان مدعی ارائهٔ تمام معانی کلمه نیست. در حالی که در سال‌های پایانی قرن سیزدهم شمسی بر سر ضبط نام‌ها و اعلام اجنبی به فارسی اختلاف نظر وجود دارد، پافشاری بر ضبط

کهن اعلام عبث بود؛ بنابر ضرورت، همهٔ اعلام براساس ضبط شایع امروزی تغییر یافته است. معتقدم بخشی از ساختار زبان که با صحیح و غلط می‌شناسیم از وضعیت عمومی جامعه ناشی می‌شود و همین دیدگاه باعث شد پا از این فراتر نگذارم و غلط‌ها و خطاهای نگارشی و فنی را به شکل و سیاق سابق حفظ کنم.

آنچه در دست دارید شکل نمی‌گرفت مگر با لطف و حمایت پژوهشگران نشر اطراف و سرکار خانم نفیسه مرشدزاده— بی‌پایان سپاس ایشان را.

علی اکبر شیروانی

زمستان ۱۳۹۶